

Kako napisati dobar esej?

Upute studentima na svim kolegijima koje predaje prof. dr. sc. Dejan Jović

Eseji koji se pišu u akademske svrhe razlikuju se od drugih po svojoj strukturi, kao i po stilu pisanja (tzv. akademskom stilu) i svrsi. Svrha eseja je da pokaže da njegov autor (ili autorica):

- a) može formulirati i "obraniti" argument kojeg iznosi,
- b) poznaje relevantnu literaturu i ima sposobnost kritičkog korištenja literature u svrhu formuliranja svog argumenta (uključujući i sposobnost razlikovanja relevantnog od irelevantnog u postojećoj literaturi),
- c) da je uspješno naučio (ili naučila) pisati akademskim stilom,
- d) da može dovršiti esej na vrijeme (s obzirom na rok za predaju eseja), te u okviru zadatih ograničenja (broja riječi, pridržavanja okvirne teme i dr.).

Odličan esej je onaj koji:

- Predstavlja jasan argument – i to jedan, a ne više njih;
- Taj argument povezuje s literaturom – i to na način kako je uobičajeno u akademskom pisanju: citiranjem, navođenjem izvora, korektnim označavanjem fusnota i sl;
- Ima jasan fokus i jasno kaže čime se točno esej bavi (a time istodobno: i čime se ne bavi, odnosno kojih podtema se neće dotaći);
- Odgovori na esejsko pitanje – dakle, osvrne se na ono što se pita, a ne okoliša i ne skače s teme na temu, zaobilazeći stvarno esejsko pitanje;
- Pokaže sposobnost studenta (ili studentice) da ili:
 - a) bude kritičan prema drugim mogućim argumentima (onima s kojima se ne slaže) ili
 - b) da predstavi neki dodatak argumentu s kojim se u načelu slaže, ali misli da drugi autori koji su pisali o istoj temi, nisu dosad "vidjeli" (ili nisu uzeli ozbiljno) neki poseban slučaj na koji ovaj esej upozorava, i
- Pokazuje sposobnost studenta da se aktivno uključi u akademsku raspravu i to na način koji je primjeren takvoj raspravi – pristojno, uz puno respektiranje svih koji u toj raspravi sudjeluju, a naročito onda kad ti drugi iznose argument drukčiji od njegovog (ili njezinog).

Odličan esej ima jasnu i logičnu strukturu, koja se sastoji od:

- Naslova
- Esejskog pitanja
- Sažetka u kome se jasno kaže koji argument autor iznosi
- Uvoda

- Tri ili četiri sekcije (manje cjeline)
- Zaključka
- Popisa literature i odgovarajućih referenci
- Ispisa točnog broja riječi u eseju

Naslov eseja ne smije izaći iz okvira kojeg određuje esejsko pitanje (navedeno u silabusu). No, to ne znači da sam naslov mora biti baš potpuno isti kao esejsko pitanje. Dopušta se da autor (ili autorica) "suži" pitanje i da se fokusira na neki aspekt pitanja, a ne na sve moguće aspekte, ako drži da je to bolje. Npr: ako je pitanje "držite li da su kosovski Albanci bili tretirani *fair* u socijalističkoj Jugoslaviji?", autor može odlučiti da se fokusira samo na neki period, a ne na svih četrdesetak godina trajanja socijalističke Jugoslavije. Dakle, može naslov "sužiti" na : "Položaj Albanaca u Jugoslaviji od 1974. do 1986.", ili pak: "Usporedba položaja Albanaca u socijalističkoj Jugoslaviji s položajem Turaka u socijalističkoj Bugarskoj" ili slično. To je sasvim u redu, sve dok se radi o sužavanju, odnosno fokusiranju postojeće teme. Nije dopustivo, međutim, smisliti potpuno drugu temu – koja nema veze s esejskim pitanjem, niti pisati o kosovskim Albancima općenito, ili o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji općenito. Student (ili studentica) koji je u dilemi je li fokusiranje koje predlaže prihvatljivo ili nije, najbolje će učiniti ako – prije nego što počne pisati esej - pita predmetnog nastavnika. Kako bilo, naslov mora biti potpuno jasan, te mora biti potpuno jasno u vezi s kojim esejskim pitanjem je esej nastao. Također, već u prvoj rečenici uvoda, student (ili studentica) treba jasno reći čime se zapravo esej bavi, tj. kako je suzio (ili suzila) pitanje – ako je pitanje suženo.

Sažetak ne smije biti duži od jednog odlomka od, recimo, pet rečenica. U njemu autor treba jasno iznijeti svoj glavni zaključak – u najkraćem mogućem obliku. Zamislite da imate samo 30 sekundi televizijskog vremena, i da u tih 30 sekundi morate objasniti što ste zapravo rekli u svom eseju. Napišite upravo to u sažetku.

Uvod mora odgovoriti na tri pitanja, a u slučaju da student (ili studentica) žele najvišu ocjenu – onda na četiri. Svi eseji moraju u uvodu odgovoriti na ova pitanja:

- a) Čime se ovaj esej bavi (i – ako autor želi – čime se ne bavi),
- b) Što je glavni argument u ovom eseju?
- c) Koja je struktura eseja? Koliko ima "sekcija" i o čemu se radi u svakoj od njih.

Najbolji su eseji koji u prve tri rečenice uvoda jasno odgovore na ova tri pitanja. Autor mora voditi računa o tome da bi bilo najbolje da onaj tko čita esej odmah vidi što u njemu može očekivati, a ne da to prepusti slučaju. Najbolje bi bilo, dakle, da prve tri rečenice eseja započnu ovako:

- a) Ovaj esej bavi se ...
- b) U eseju se tvrdi da...
- c) Da bismo pokazali opravdanost ovog zaključka, učinit ćemo sljedeće: najprije (u prvom dijelu) X, potom (u drugom dijelu eseja) Y i konačno (u trećem dijelu) W...

Studenti koji žele najvišu ocjenu, trebali bi odgovoriti – i to inicijalno već u uvodu – i na četvrto pitanje:

- d) Koliko je argument izveden u ovom eseju različit – i zašto je uvjerljiviji – od argumenata koje su već izložili drugi relevantni autori koji su pisali o toj ili sličnoj temi?

Najbolji su oni eseji koji idu korak dalje od onoga što je već poznato, i time doprinose svijetu znanja i ideja, provocirajući intelektualnu živost u nama. Progres može biti postignut samo neprekidnom željom da se učini takav korak dalje, da se ide naprijed u komunikaciji s onim što je već poznato.

U slučaju da se odlučite za ovaj hrabar korak, u četvrtoj rečenici uvoda možete reći, recimo: "Iako autor XY u svom djelu *Tom i Tom* tvrdi da je Richard Nixon bio najlošiji američki predsjednik u 20. stoljeću, ja mislim da ipak treba uzeti u obzir i činjenice A, B i C, pa ću zbog toga zaključiti da je Nixon ipak bio nešto uspješniji nego što se obično misli". Takvom rečenicom ćete pokazati u čemu je Vaš osobni doprinos već postojećoj raspravi o temi, i što joj dodajete u odnosu na ono što je već poznato. Ne morate, pritom, nužno odbaciti zaključak drugog autora. Možete reći, npr. "Ja se slažem sa XY da je Richard Nixon bio najslabiji predsjednik. U ovom ću eseju, međutim, taj zaključak izvesti analizom njegove politike prema Rumunjskoj, a što sam XY nije učinio, te je stoga ovo moj doprinos njegovoj teoriji". Usput rečeno, u eseju je sasvim dopustivo koristiti prvo lice jednine ("ja") – ako to želite. "Kraljevsku" množinu ("mi" kad se zapravo misli "ja") bolje je ostaviti kraljevima i kraljicama.

Uvod je vrlo važan dio eseja, ne samo za onoga tko ga čita (i koji očekuje da odmah na početku pročita što može očekivati dalje u tekstu) nego i za Vas kao autora eseja. Prije nego što počnete pisati, zapitajte se upravo ova tri-četiri pitanja – to će vam pomoći da sredite misli, pa će i vaš esej biti mnogo bolji.

Glavni dio eseja mora biti logički i sadržajno podijeljen u nekoliko sekcija. To ne znači nužno da morate stavljati podnaslove za svaki od njih, niti da pojedine dijelove teksta morate vidljivo odijeliti od drugih dijelova (zapravo, bolje je da esej nema podnaslova). No, argument ćete najbolje izložiti ako razvijete neku logičnu strukturu. Pisati esej je kao zidati kuću – ne možete postaviti cigle za potkrovlje, ako niste išli nekim redom, ili niste završili prizemlje.

Kad se radi o samom argumentu, htio bih naglasiti da studenti na svim mojim predmetima imaju punu slobodu zaključivanja i argumentiranja, te da nikad ne ocjenjujem eseje po tome slažem li se ili ne s argumentom kojeg predstavljaju u eseju (ili na ispitu, ili u usmenim predstavljanjima). U akademiju – možda naročito u akademiju – treba jednom zauvijek uvesti načelo pluralizma i slobode, te poticanja kritičkog mišljenja, a iz nje istjerati monizam, autoritarnost i načelo nagrađivanja pukog ponavljanja onoga što učitelji, pisci udžbenika i drugi autori kažu. Uspješan

student nije onaj koji se nužno slaže s nastavnikom ili koji ponavlja (pa makar i korektno citirajući) ono što je pročitao u literaturi koju je napisao neki autoritet u struci – nego onaj tko je sam u stanju formulirati, objasniti i obraniti svoj argument, i to naročito onda kad se ne slaže s nekim tko je na poziciji autoriteta. Razlog zbog kojih treba cijeniti autoritete je upravo u tome što su bili dovoljno odvažni i uspješni u stvaranju svog argumenta, a ne samo u prenošenju i nastavljanju onoga što su njihovi prethodnici zaključili. Ako su pravi autoriteti u struci (i pritom nisu nepodnošljivo sujetni), i oni će Vas potaći da kritički razmišljate o njihovom argumentu. Moja je polazna pozicija pri ocjenjivanju argumenata, dakle, pluralistička – pa zato uz svako esejsko pitanje stoji: ”slažete li se ili ne”, da bih istakao da je na Vama da odaberete slažete li se ili ne, te da bih izbjegao svaku sugestivnost u samom postavljanju pitanja. Studenti koji imaju međusobno potpuno različit argument o istoj temi (ili u odnosu na moj argument) mogu dobiti podjednako dobru ocjenu, bez obzira što tvrde različito – sve dok se radi o dobro izvedenom argumentu, koji je rezultat ozbiljnog rada i čitanja relevantne literature, i koji je prezentiran na akademski primjeren način. Primjerice – na esejsko pitanje: ”Liberalizam kao teorija međunarodnih odnosa polazi od suviše optimističke slike o ljudskoj prirodi. Slažete li se ili ne s ovom tvrdnjom?”, jedan student može razviti argument koji je u konačnici afirmativan, a drugi potpuno suprotan argument – kojim se tvrdi da liberali nisu preoptimistički nego da su dobro opisali ljudsku prirodu. I jedan i drugi argument – pod uvjetom da su dobro izvedeni – imaju istu šansu za dobru ocjenu. Mene prije svega zanima sposobnost stvaranja i izricanja argumenta, a ne sposobnost pukog i nekritičkog reproduciranja onoga što ste pročitali. Literatura za seminare i ispitna literatura ima upravo tu svrhu: da Vam pomogne konstruirati vlastiti argument, a ne da je pokušate naučiti napamet i onda ponoviti u eseju i na ispitu.

Zaključak je ”kruna” eseja. U njemu ćete ponoviti glavni argument i podsjetiti čitatelja na to kako ste došli do tog zaključka. Nemojte biti preopširni. Vodite računa o tome da je čitatelj eseja već u sažetku i u uvodu dobio glavnu informaciju, tako da ga ovdje samo podsjećate na glavnu ideju i time ”zatvarate krug”, tj. stvarate cjelinu. Zaključak izriče ono što se u uvodu najavili. Razlika je u tome što u zaključku mora biti jasno da ste to i ostvarili u samom eseju.

Popis literature mora biti naveden na kraju eseja. U njega ulaze samo oni radovi koje ste eksplicitno citirali ili na koje ste se osvrnuli u tekstu, a ne svi radovi koji imaju neke veze s temom. Dobar esej ima u popisu literature između sedam i deset ozbiljnih akademskih jedinica (knjiga, članaka iz ozbiljnih časopisa ili poglavlja knjiga). Iako je dopustivo citirati novinske članke ili internet, oni se ne mogu tretirati kao ozbiljna akademska literatura. I njih se, naravno, mora navesti kao dodatne izvore – ali to je onda povrh (a ne umjesto) ovih glavnih izvora. Naravno, ako citirate *online* izdanje nekog akademskog časopisa, to se u tom slučaju smatra ozbiljnom akademskom jedinicom. Citiranje predavanja, kao i bilješki s predavanja koje nastavnik objavi na web-stranici kolegija nije uobičajeno i ne smatra se ozbiljnim akademskim izvorom.

Kad smo kod citiranja – dvije najčešće forme su tzv. harvardski i tzv. čikaški stil. U Britaniji se koristi i tzv. oksfordski stil, ali on je samo u detaljima različit od čikaškog.

Harvardski je jednostavniji za autora, a čikaški (oksfordski) za čitatelja. Harvardski stil navodi u zagradama unutar samog teksta (ne u fusnotama) sljedeće podatke: prezime autora ili urednika knjige ili članka kojeg citirate, godinu izdanja, te stranicu na kojoj se nalazi citirani tekst. Dakle, za knjigu Marka Markovića: "Povijest svade na Peščenici", objavljenu recimo 1996 u Zagrebu, od izdavača Ivanićgradska Press, harvardski bi sistem referiranja naveo: (Marković, 1996, 55). Ovo 55 odnosilo bi se na stranicu 55, u izdanju iz 1996). U popisu literature bi potom stajala puna referenca, i to ovako:

- Marković, Marko. 1996. *Povijest svade na Peščenici*, Zagreb: Ivanićgradska Press.

Čikaški (i oksfordski) bi stil umjesto zagrada u samom tekstu, otvorio fusnotu ispod teksta i upisao:

- Marko Marković: "Povijest svade na Peščenici", Zagreb, Ivanićgradska Press, 1996:55.

Kad citirate poglavlje u knjizi, a autor poglavlja i urednik knjige nisu jedna ista osoba, onda se to radi tako da se (u harvardskom sistemu) navede, recimo, (Horvat u Marković, 1996:55), a u čikaškom se navede puna referenca za poglavlje, a potom i za knjigu, dakle:

- Ivan Horvat: 'Sukob Volovčice s Ferenčicom', poglavlje u: Marko Marković: *Povijest svade na Peščenici*, Zagreb, Ivanićgradska Press, 1996: 55.

Kad se citiraju izvori dostupni na internetu, treba navesti punu adresu web-stranice, i datum kad joj se pristupilo – budući da se sadržaj web-stranica mijenja iz dana u dan.

Budući da u akademskom svijetu nema jedinstvene politike o tome koji sistem referiranja i citiranja treba koristiti, autorima je često ostavljeno na volju da odaberu jedan od ova dva sistema. Dakle, i autori eseja mogu sami odabrati između harvardskog i čikaškog stila, ali pritom moraju biti konzistentni. Ili jedan ili drugi – ne oba u istom eseju.

Kad smo kod citiranja i navođenja literature, treba jasno reći još nešto. Plagiranje (izravno ili neizravno) je NAJVEĆI profesionalni grijeh kojeg možete učiniti, i ono će biti sankcionirano u skladu s time. Plagiranje je krađa ideja, a za one koji žive od ideja (i njihova prenošenja u tekstove, tj. knjige, članke, predavanja i sl.) takva se krađa ne razlikuje, recimo, od krađe automobila onima koji žive od proizvodnje i prodaje automobila. Ne radi se samo o teškom moralnom prekršaju (varanju, lažnom predstavljanju), nego i o narušavanju samog smisla akademskog rada, o negiranju njegove biti. Budući da će se protiv plagijatora poduzeti sankcije, važno je definirati plagiranje, da ne bi bilo nesporazuma. Plagiranje je svjesno i namjerno prisvajanje ideja i tekstova (dakle, ne samo onoga što je napisano, nego i što je izgovoreno, recimo na predavanjima) kojima je autor netko drugi i njihovo predstavljanje kao da

su Vaše – u svrhu pridobivanja određene koristi (npr. bolje ocjene). Svako ponavljanje onoga što je netko drugi rekao ili napisao mora biti učinjeno tako da se autoru prizna autorstvo, na način koji je uobičajen u akademskom pisanju – citiranjem uz navođenje imena autora, naziva djela i drugih detalja uobičajenih u postupku referiranja. To se odnosi i na ideju, a ne samo na tekst. Npr. ako netko izrekne neku originalnu i novu ideju na predavanju, a nije je (još) napisao i pretvorio u tekst, prisvajanje te njegove (ili njezine) ideje kao Vaše je također plagiranje. Jednom riječju, kad se radi o plagiranju, primijenit će se politika ”nulte tolerancije”.

Nažalost, u posljednjih nekoliko godina razvila se i praksa ”trgovine” esejima – ta se praksa čak i slobodno oglašava, uključujući i na web-stranicama, oglasima i drugdje. Vodite računa da se tu isto radi o plagiranju, budući da onaj tko je potpisan kao autor eseja nije stvarni autor. Za takvu praksu nema opravdanja, i ona će također biti sankcionirana. Usmeni ispiti i usmene prezentacije na seminarima služe, između ostalog, i tome da se nastavnik uvjeri u autorstvo ideja iznijetih u eseju i ispitu.

Na kraju eseja potrebno je navesti i broj riječi, kako bi se istaklo da se autor pridržavao zadatih parametara o maksimalnoj dopuštenoj veličini eseja. Eseji ne smiju biti duži od propisanog broja riječi: eseji koji su duži od propisanog broja obično su neuspješni. Vještina je moći reći više u manje riječi, a ne obratno.

Konačno, da bih dodatno pojasnio što smatram dobrim (a što lošim) esejom, završavam ovaj tekst tablicom koja će se koristiti pri ocjenjivanju eseja, i koju će autor (autorica) dobiti kao obrazloženje ocjene za esej. Iz nje bi trebali biti jasni i kriteriji ocjenjivanja eseja – a također i pisanog ispita.

Ime studenta:	Naslov eseja:					Kolegij:
Indikatori uspješnosti	Izvrstan	Vrlo dobar	Dobar	Dovoljan	Nedovoljan	Indikatori neuspjeha
Jasno i nedvosmisleno odgovara na esejsko pitanje						Ne odgovara na esejsko pitanje
Pokazuje široko i relevantno poznavanje teme						Pokazuje nedovoljno poznavanje teme
Struktura je logična						Nema strukture, ili je nelogična
Poznaju se i koriste se						Ne poznaju se ili se ne koriste

pojmovi važni za temu						pojmovi važni za temu
Navode se relevantni primjeri da bi se opravdao glavni argument						Ne navode se relevantni primjeri
Citira se dovoljno radova, i to na korektan način						Ne citiraju se radovi drugih autora, ili se to čini nekorektno
Akademski stil je odličan						Ne koristi se akademski stil
Zaključak je jasan i uvjerljiv						Nije jasno što autor zapravo tvrdi
Broj riječi je u okviru zadatog	DA NE					
Rad je predat na vrijeme	DA NE					
Opisni komentar nastavnika:						
OCJENA						

Dejan Jović
5. listopada 2009.